

ÇİN-ABD REKABETİNDE TAYVAN SORUNU

AYŞE KURBAN

Referans için: Kurban, Ayşe. "Çin-ABD Rekabetinde Tayvan Sorunu". İNSAMER Analiz. 09.09.2022.

Analiz

ABD-Çin diplomatik ilişkileri, 1950'lerde ikili görüşmeler gerçekleşse de esasında ilk kez 1972 yılında Şangay Ortak Bildirisi'yle başlamış, 1979 yılında ABD'nin "tek Çin" şartını kabul etmesiyle de resmî şeklini almıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında ABD, bölgedeki varlığını artırarak stratejik dengenin kurulmasını ve devamlılığını sağlayan önemli bir aktör olmuştur. Nitekim ABD kendini bir Pasifik gücü olarak tanımlamakta ve başta ekonomik faaliyetler olmak üzere pek çok alanda bölgedeki etkinliğini göstermeye devam etmektedir. Hem ABD'nin bölgedeki dengeleyici rolü hem

de bölge ülkelerinin karşılıklı çatışmadan uzak kalışı, Asya-Pasifik'in 30 yılı aşkın süredir barışın ve istikrarın korunduğu bir bölge olmasını sağlamıştır. Diğer taraftan 1967'de ASEAN'ın (Association of Southeast Asian Nations) kurulmasının ardından güvenlik meselesi Asya-Pasifik'teki en önemli stratejik sorun hâlini almış, Çin'in uluslararası mevcut düzene meydan okuması da güvenlik odaklı iş birliklerinin artmasına neden olmuştur. Çin'in bir süper güç olarak ortaya çıkması ABD'nin dış politikasını yeniden şekillendirmesine ve Çin ile rekabetçi bir ilişki içine girmesine sebep olmuştur.

Çin'in yükselişi ve bir süper güç olarak ortaya çıkışı, Asya-Pasifik özelinde düşünüldüğünde, Tayvan'ın güvenliğini tehdit eden en önemli stratejik sorunların başında gelmektedir. Zaten Çin Halk Cumhuriyeti'ne (ÇHC) göre dünyada sadece tek bir Çin vardır ve Tayvan da Çin'in vazgeçilmez bir parçasıdır. Tayvan'ı ana kara ile birleştirilmesi gereken bir eyalet olarak gören Çin'e göre bu gerçek, Birleşmiş Milletler (BM) ve ABD dâhil olmak üzere 160'tan fazla ülke tarafından da kabul edilmiştir.

ÇHC resmî ideolojisine göre, 1912 yılında Dr. Sun Yat-Sen yozlaşmış Çing Hanedanlığı'nı devirerek bir Çin Cumhuriyeti kurmuş, bu cumhuriyet de 1949 yılında bir başka devrimle (Çin Komünist Devrimi) yıkılarak ÇHC kurulmuştur. 1949 yılından bu yana Çin, merkezi Pekin olan ve Çin Cumhuriyeti değil, ÇHC tarafından temsil edilen bir devlettir. Dolayısıyla Çin, yabancı güçlerin müdahalesi sebebiyle ortaya çıkan bir iç savaş yüzünden Tayvan Boğazı'nın iki yakası arasında bir ayrılığın yaşandığını ancak Çin'in Tayvan üzerindeki yetkisinin son bulmadığını ve bulmayacağını iddia etmektedir. ABD'nin 1979 yılında ÇHC'nin Çin'in tek yasal temsilcisi olduğuna ve Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğuna dair kabulü sebebiyle Pekin hükümeti, ABD'nin Tayvan'la kurduğu bağımsız ekonomik ve kültürel ilişkileri kabul etmemektedir. Bu çerçevede ABD Enerji Bakanı'nın Tayvan'a gönderilmesinin

Lee Teng-hui ve Tayvan'ın diğer üst düzey yetkilileriyle yaptığı görüşmelerin Çin ve ABD arasındaki ilişkileri belirleyen ilkelere aykırılık ihtiva ettiği ve dolayısıyla Çin'in ABD hükümetinin eylemlerini protesto etme hakkının doğduğu savunulmaktadır. Taipei hükümeti ise başta savunma, ekonomi ve diplomasi olmak üzere pek çok alanda Çin'in baskılarına boyun eğmemek için elinden geleni yapmakta ve şu günlerde tartışılan Çin'in Tayvan'ı ilhak ihtimaline karşın ABD ile müttefikliğe büyük önem vermektedir. Bu bağlamda Amerikan yönetimi de Tayvan'a yönelik Çin'den gelebilecek herhangi bir tehdide karşı savunma amaçlı silahların sağlanması ve Tayvan halkının güvenliği için Tayvan'ın her türlü imkânla donatılması hakkındaki kanunu yürürlüğe koymuştur. Bu da Çin'in Tayvan'a yönelik herhangi bir askerî müdahalesine karşı ABD'nin tepkisiz kalmayacağını açıkça göstermiştir. Nitekim geçmişten günümüze Tayvan sorunu sadece Çin'in değil ABD'nin de dâhil olduğu bir üçgende devam etmektedir. Peki, bu sorun iki büyük güç arasında ilk olarak ne zaman ortaya çıkmıştır?

Çin Komünist Partisi'nin 1949 yılında Çin Milliyetçi Partisi (Koumintang) karşısında zafer kazanması ve Koumintang'ın varlığını Tayvan'da devam ettirmesi, ABD ve Çin arasındaki Tayvan sorununun başlangıcı olmuştur. Çin-ABD ilişkilerinde Tayvan

sorunuyla ilgili dönemseller yumuşamalar olsa da bu konunun sürekli olarak jeopolitik anlamda bir rekabet alanı oluşturduğu söylenebilir. Tayvan ABD için Asya-Pasifik jeopolitiğinde Çin'in eylem kabiliyetinin sınırlandırılması ve Çin'e yönelik çevreleme politikasının uygulanmasında önemli bir role sahiptir. ABD'nin bu stratejisine karşın Tayvan'ın ana kara Çin ile barışçıl yollarla birleşmesi, Çin'in öncelikli politik hedeflerinden biridir. Bu bağlamda Çin'in Doğu Asya'da izlediği "tek Çin" politikası, Tayvan sorununu Çin kamuoyunda çok hassas bir zemine taşımaktadır ve Tayvan'ın Çin topraklarına katılması hedefi, Mao Zedong döneminden buyana süreklilik arz etmektedir. Ancak Tayvan'ın bu duruma tepkisi, ABD'nin de dâhil olduğu ve ilki 1954-1955'te, ikincisi 1958'te, üçüncüsü de 1995-1996 arasında olmak üzere üç büyük krize yol açmıştır.

Tayvan Boğazı Krizleri

Çin Komünist Partisi ile Koumintang arasındaki Çin iç savaşının Ekim 1949'da komünistlerin zaferiyle sonuçlanması üzerine milliyetçiler hükümet merkezlerini Taipei'ye taşımak zorunda kalmıştır. 1950'li yıllar Çin'in ABD'yi üçüncü dünya ülkelerini sömüren emperyalist bir devlet olarak algıladığı ve ABD'nin de komünist dünyanın bir parçası olması sebebiyle Çin hakkında olumsuz algıya sahip olduğu yıllardır.

Nitekim 1970'lere kadar ABD'nin Doğu Asya politikasının Tayvan yönetimi tarafında ve Çin karşıtı olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki 1950 yılında ABD Başkanı Truman, Tayvan'a yapılacak bir saldırının ABD'nin Asya'daki çıkarlarına yapılmış bir saldırı olarak görüleceğini açıklamıştır. Bu dönemde ABD 7. Amerikan Donanması'nı Tayvan Boğazı'na göndermiş ve bu durum Çin tarafından ulusal bir tehdit ve ABD'nin Tayvan'ı işgali olarak algılanmıştır. ABD ve Çin arasındaki gerilim, nihayetinde Çin ve Tayvan askerî kuvvetlerinin karşı karşıya geldiği Birinci Tayvan Krizi'ne yol açmıştır. Bu kriz ABD ve Tayvan'ın savunma anlaşması imzalaması ve Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı'nın (SEATO) kurulmasına sebep olmuştur. Bu ilk krizin devamı niteliğindeki ikinci kriz ise 1958 yılında Çin'in Tayvan'a ait Quomey ve Matsu adalarını bombalaması ile başlamış ve 22 Eylül 1958'e kadar devam etmiştir. ABD bu krizde de Tayvan'a askerî destek vermiştir. Her iki kriz de esasında Çin'in Tayvan'ı kendi ana karasına katma girişimi ve ABD'nin bu girişime aktif bir şekilde müdahale etmesi üzerine gelişmiştir.

1970'lere gelindiğinde konjonktür değişmiş ve Çin'in Sovyetlerden ideolojik ve çıkar ayrışması, ABD ile yakınlaşmasına ve dolayısıyla Tayvan aleyhine bir durumun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 1971 yılına kadar BM Güvenlik Konseyi'nde (BMGK) Çin'i

temsil eden Çin Cumhuriyeti'nin (Tayvan) yerini butarihten itibaren Çin Komünist Partisi yönetimindeki Pekin almıştır. Dolayısıyla Çin, Sovyet tehdidine karşı Tayvan sorununu ötelirken ABD de BMGK'da Çin'in meşru temsilcisi olarak Tayvan'ın değil ÇHC'nin yer almasına onay vererek Sovyetlerin yayılcı politikalarını Çin ile dengeleme yolunu seçmiştir. Diğer taraftan Çin, ABD ile ilişkilerin normalleşmesi için ABD'nin askerî güçlerini Tayvan'dan çekmesi, Tayvan ile diplomatik ilişkilerini kesmesi ve 1954'te imzalanan ABD-Tayvan Ortak Savunma Anlaşması'nın sonlandırılması olmak üzere üç şart ortaya koymuştur. ABD'nin bu üç talebe olumlu cevap vermesi üzerine de 1979 yılında yayımlanan ortak bildiri ile ABD Tayvan'ın Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul etmiştir. ABD resmî olarak Tayvan'la diplomatik ilişkilerini sonlandırmış olsa da aynı yıl Amerikan Kongresi'nde Tayvan ile İlişkiler Yasası'nın onaylanmasının ardından Taipei ile diplomatik ilişkileri gayriresmî olarak devam ettirmiştir. Ayrıca bu yasaya göre ABD Tayvan'ın ihtiyaç duyacağı herhangi bir savunma durumu için Tayvan'a silah satılmasını da onaylamıştır. Çin ve ABD'nin stratejik ilişkilerinin kademeli olarak yumuşaması Çin'e dış politikada cesaret verirken Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ve Çin'de 1989 Tiananmen Olayları'nın patlak vermesi, Çin-ABD ilişkilerinin bir kez

daha gerilmesine ve ABD'nin Çin'i yeniden tehdit olarak algılamasına sebep olmuştur. Bu süreçte ABD Tayvan'a savunma odaklı destek politikasını tekrar aktif hâle getirmiş ve 1992 yılında Tayvan'a 150 adet F-16 savaş uçağı, 12 adet anti-denizaltı helikopteri ve bazı silah teknolojileri satma kararı almıştır. İlaveten 1995 yılında Tayvan Başbakanı Lee Teng-hui'nin gayriresmî de olsa ABD'yi ziyaret etmesini ABD'nin Tayvan'ı tanıması olarak yorumlayan Çin, bu ziyarete sert tepki vermiş ve bu durum üçüncü Tayvan Boğazı Krizi'ne sebep olmuştur. Bu süreçte iki ülke hem diplomatik hem de askerî alanda karşı karşıya gelmiştir. 1954 yılından günümüze kadar Tayvan üzerinden yaşanan tüm krizler, Çin'in Tayvan sorununa dış politikada birincil derecede hassasiyetle yaklaştığını ve Tayvan'ı bir iç mesele olarak gördüğünü, ABD'nin ise Tayvan'ı Çin'i dengeleme ve çevreleme siyasetinin bir aracı olarak kullandığını açıkça göstermektedir.

Yeni Bir Krize Doğru

2018 yılında ABD'nin eski başkanı Trump tarafından imzalanan Tayvan Seyahat Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte ABD ve Tayvan yetkilileri arasındaki ziyaretlerin artması, Çin'in bu ziyaretlere Tayvan hava sahasına savaş uçakları göndermek suretiyle sert yanıt vermesine yol açmıştır. Zira bu tür ziyaretler Çin'e

göre ABD-Çin ilişkilerinin çerçevesini çizen anlaşmaların ihlali anlamına gelmektedir. Son olarak geçtiğimiz ay ABD Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi'nin Tayvan ziyareti Pekin yönetiminin güçlü tepkisiyle karşılaşmıştır. 25 yıl sonra ilk kez üst düzey bir ABD yetkilisinin Tayvan'ı ziyaret etmesi Çin-ABD gerilimini zirve noktaya taşımıştır. ÇKP'yi uzun süredir eleştiren ve ABD'nin kilit düzeydeki isimlerinden biri olan Pelosi'nin Tayvan ziyaretini Çin'in kuruluş yıl dönümü kutlamalarına denk getirmesi ve ziyaretinde ABD'nin Tayvan'ın demokratik duruşunu destekleme konusundaki bağlılığına vurgu yapması, Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun (PLA) askerî operasyonlar başlatacağının duyurulmasına sebep olmuştur.

Nitekim 4 Ağustos'ta Çinli askerî yetkililer Tayvan Boğazı boyunca bir dizi askerî tatbikat başlatmıştır. Patalano'ya göre bu askerî tatbikatlar üç nedenden dolayı oldukça dikkat çekicidir. İlk olarak birkaç gün içinde birden fazla füze fırlatma, deniz görev grupları ve hava oluşumları ile Tayvan savunması benzeri görülmemiş bir kuvvet yoğunluğu ve hassasiyet kapasitesi ile tekrar tekrar test edilmiştir. İkincisi, Çin'in yeni bir ortak komuta ve kontrol yapısına geçişinin kendisine kazandırdığı yetkin bir operasyon kabiliyeti olduğunu göstermiştir. Üçüncüsü, İHA'lar ve Tayvan hükümetinin web sitelerine yapılan siber saldırılar da dâhil olmak üzere

Çin'in savaş yöntemleri ve Tayvan'a baskı kurma kapasitesi konusundaki rahatlığı görülmüştür. Diğer taraftan Çin'in tatbikat alanlarının Tayvan'ın kara sularının belli bölümlerini de içerecek şekilde belirlenmesi, tatbikat eyleminin kışkırtıcı bir hamle olarak algılanmasına ve Çin'in esasen işgal provaları yaptığına dair görüşü güçlendirmiştir. Ancak bu durumun sonucunun kaçınılmaz olarak bir savaş anlamına gelmediği de belirtilmektedir. Zira Çin'in gerçekleştirdiği askerî tatbikatların savaş becerilerini artırmaya yönelik olsa da yakın bir savaşa dair niyet ifadesi olarak değerlendirilmemesi gerektiği düşünülmektedir. Neticede Pekin hükümeti, bu tatbikatlarla Tayvan hükümetinin mevcut siyasi duruşunu koruma çabası devam ettiği sürece PLA'nın Tayvan hava ve deniz sahasına daha da yaklaşacağına işaretlerini vermiştir. Nihayetinde Çin'in "barışçıl yeniden birleşme" hedefi bu konuda birincil hedef olmaya devam ettiğinden bölgedeki yüksek tansiyonun süreceği, hatta askerî yoğunlaşmanın daha da artabileceği anlaşılmaktadır. Nitekim Çin, Pelosi'nin Tayvan ziyaretinin ardından ortaya koyduğu tavırla Washington yönetiminin mevcut Tayvan politikasına güçlü bir şekilde tepki vereceğini açıkça göstermiştir. Ancak PLA'nın tatbikatlarının Pelosi'nin uçuşu sırasında Güney Çin Denizi'ne uzak bir rota izlemesi, gösterilen tepkinin ölçülü bir şekilde sürdürülme gayretini de ortaya koymuştur. Peki, PLA'nın amacı savaş başlatmak değilse

nedir? Bu sorunun cevabını vermek zor olsa da Çin yönetiminin Tayvan hakkında “yeniden barışçıl birleşme”ye dair bir kaçınılmazlık duygusu uyandırma hedefinin başarısızlığa uğradığı açıktır. Zira Tayvan’da kendini Çinli gören halk, tüm nüfusun sadece %2’si kadardır. Durum böyleyken Pekin tarafından gerçekleştirilen her türlü tepkisel eylem Tayvanlılar için Çin’e karşı negatif tutumun büyümesine neden olmaktadır. Ayrıca Pekin ve Washington arasında Tayvan üzerinden ortaya çıkacak bir kriz, iki yönetim tarafından da istenmeyen bir durum olmakla birlikte, gelişmeler ABD’nin Tayvan’a desteğinin devam edeceğini göstermektedir.

Sonuç olarak Xi Jinping’in Tayvan’a vadettiği gençleştirmeye dair anlatının Tayvan’a çekici gelen bir yanı olmaması ve Tayvan’ı boyunduruk altına almakta başarısız olması,

tarafların çatışma meylini arttırmaktadır. Bu da iki ülke arasında biri diğerinin talebini kabul etmeye yanaşmadıkça savaş ihtimalinin yükseleceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla küresel yeni bir krizle karşılaşmamak için uluslararası düzenin bu iki önemli aktörü arasında devam eden gerilimin yakından takip edilmesi ve Çin’den gelebilecek her türlü hamlenin ihtiyatlı bir şekilde izlenip uluslararası toplumla paylaşılması büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda Çin’in eylemleri kınanarak bölgede daha iddialı askerî faaliyetleri normalleştirmesinin önünün alınması için de girişimler başlatılabilir. Nihayetinde ikili veya çok taraflı düzenlemeler yoluyla Tayvan’ın savunmasını ve küresel ticaret süreçlerine entegrasyonunu geliştirmesine destek olmak da bu noktada önemli olabilir.

Kaynakça

Alperen, Ü. (2019). "Tayvan Boğazı Krizleri Bağlamında Çin-ABD Jeopolitik Rekabeti". Türkiye'de Tayvan Çalışmaları – II, APAM Yayınları-5, 159.171.

Aktan, S. (03.08.2022). "ABD'nin Tayvan ziyaretine ilişkin bilmeniz gereken her şey". EuroNews, <https://tr.euronews.com/2022/08/03/abd-nin-tayvan-ziyaretine-iliskin-bilmeniz-gereken-her-sey>

BBC News. (10.08.2022). "China says Taiwan military drills are over after Pelosi visit". <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-62492350>

Brown, D. (08.08.2022). "China and Taiwan: A really simple guide". BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-59900139>

China Embassy Official Website, "Taiwan-an Inalienable Part of China". <https://www.mfa.gov.cn/ce/ceus/eng/zt/999999999/t36717.htm>

Haass R. and D. Sacks. (02.09.2020). "American Support for Taiwan must be Unambiguous". Foreign Affairs, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/american-support-taiwan-must-be-unambiguous>

[com/articles/united-states/american-support-taiwan-must-be-unambiguous](https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/american-support-taiwan-must-be-unambiguous)

Karadaş, B. (2022). "ABD dış politikasında Çin: Donald Trump dönemi". Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi, 2(1), 47-57.

Kösebalaban, H. (07.08.2022). "Çin Denizi'nde sular 50 yıl sonra neden ısınıyor?" Serbestiyet, <https://serbestiyet.com/gunun-yazilari/cin-denizinde-sular-50-yil-sonra-neden-isiniyor-99653/>

Maizland, L. (03.08.2022). "Why China-Taiwan Relations Are So Tense". Council of Foreign Relations, <https://www.cfr.org/backgrounder/china-taiwan-relations-tension-us-policy-biden>

Oba, Ali E. (2019). "Asya-Pasifik Bölgesi'nde Stratejik Dengele Tayvan'ın Rolü". Türkiye'de Tayvan Çalışmaları – II, APAM Yayınları-5, 75-86.

Patalano, A. (23.08.2022). "Is A Major War Over Taiwan Inevitable?". Taiwan Insight, <https://taiwaninsight.org/2022/08/23/is-a-major-war-over-taiwan-inevitable/>